

УДК 378.091.12:630

DOI 10.31652/2415-7872-2022-69-87-93

ВАСИЛЬ ХРИК

orcid.org/0000-0003-1912-3476

hvm2020@ukr.net

кандидат сільськогосподарських наук, доцент кафедри лісового господарства
Білоцерківського національного аграрного університету
Соборна площа, 8/1, Біла Церква

ФУНКЦІЇ ТА ВИДИ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ЛІСОВОГО ГОСПОДАРСТВА

У статті розкрито вимоги до підготовки майбутніх фахівців лісового господарства, висвітлено види та функції їхньої майбутньої професійної діяльності. Установлено, що рівень вимог до фахівців лісового господарства зростає разом із рівнем розвитку галузі, а також відповідно до завдань та умов модернізації вищої освіти, інтеграції вищої школи в єдиний європейський освітній простір, що серйозно змінює стратегію підготовки фахівців. Особливо це актуально й затребувано в лісівничій освіті, що гостро переживає кризові явища. У роботі застосовано метод аналізу філософської, психолого-педагогічної літератури; вивчення дисертаційних досліджень; метод узагальнення. Подано характеристику різних видів майбутньої професійної діяльності фахівців лісового господарства. Розкрито інформаційну, соціальну, інтеграційну, прогностичну, організаційну функції майбутньої професійної діяльності фахівця лісового господарства та здійснено їх характеристику. Доведено залежність необхідних професійних якостей, котрі характеризують конкурентоспроможного фахівця лісового господарства для результативного здійснення різних видів діяльності.

Ключові слова: функції, види, рівень вимог, підготовка, професійна діяльність, майбутні фахівці, лісове господарство.

VASYL KHRYK

PhD (Agriculture), Associate Professor, the Department of Forestry
Bila Tserkva National Agrarian University
Soborna Square, 8/1, Bila Tserkva

FUNCTIONS AND TYPES OF PROFESSIONAL ACTIVITY OF FUTURE FORESTRY PROFESSIONALS

The article reveals the requirements for the training of future forestry specialists, highlights the types and functions of their future professional activities. It is established that the level of requirements for forestry specialists meets the objectives and conditions of modernization of higher education, integration of higher education into the single European educational space, which significantly changes the strategy of training. The method of analysis of philosophical, psychological and pedagogical literature is applied in the work; study of dissertation research; generalization method. Characteristics of different types of future professional activity of forestry specialists are given: production-technological, organizational-managerial, research, design-engineering. It is established that they are mandatory in modern conditions, they need to have tactics of diversity of strategy, improving the forms and methods of production, the needs and interests of consumers, the ability to solve "non-standard" management problems that do not have ready-made recipes applied to specific, sometimes conflict situations, creatively approach the instructions of the head, carefully substantiate their counter-arguments. The informational, social, integration, prognostic, organizational functions of the future professional activity of the forestry specialist are revealed and their characteristic is carried out. Based on the analysis of scientific literature, the structure of professionally important qualities includes: a) general professional qualities of personality, knowledge, skills, abilities that must be developed (or formed) by specialists of any profile in the process of professional training; and b) special personality traits, knowledge, training, skills, which are dictated by the tasks of a particular specialty. The dependence of the necessary professional qualities that characterize a competitive forestry specialist for the effective implementation of various activities is proved.

Key words: functions, types, level of requirements, training, professional activity, future specialists, forestry.

У сучасних умовах реформування лісгосподарської галузі, подолання кризового стану та стабілізації лісопромислового комплексу, пріоритетним напрямом перетворень є професійна підготовка майбутніх фахівців лісового господарства. Сучасне суспільство вимагає від фахівців лісового господарства глибоких теоретичних та практичних знань у лісгосподарській галузі. Від їхньої професійної компетентності, особистісної та соціальної зрілості залежить успіх процесу становлення та розвитку цивілізованого, високорозвиненого лісгосподарського виробництва.

Рівень вимог до фахівців лісового господарства зростає разом із рівнем розвитку галузі, а також відповідно до завдань та умов модернізації вищої освіти, інтеграції вищої школи в єдиний європейський освітній простір, що серйозно змінює стратегію підготовки фахівців. Це особливо є актуальним і затребуваним у лісівничій освіті, що гостро переживає кризові явища.

На сьогодні у вітчизняній лісівничій освіті накопичений значний досвід у галузі професійної підготовки фахівців лісгосподарської галузі (І. Вдовенко [1], С. Виговська [2], О. Гриджук [3], О. Картешкіна [5], Л. Макодзей [7], Л. Марченко [8], Є. Мішенін [9], З. Подоляк [11], Н. Стрижак [13], О. Якименко [15] та ін.).

Метою статті є розкриття вимог до підготовки майбутніх фахівців лісового господарства, видів та функцій їхньої майбутньої професійної діяльності. У роботі застосовано метод аналізу філософської, психолого-педагогічної літератури; вивчення дисертаційних досліджень; метод узагальнення.

О. Картешкіна, розглядаючи вимоги до професійної діяльності майбутніх фахівців-агрономів, характеризує її види: виробничо-технологічну (оцінка придатності агроландшафтів для обробки та їх раціональне використання; оцінка якості рослинницької продукції та визначення способів її використання тощо), організаційно-управлінську (організація виробничих колективів і управління ними; організація і проведення польових робіт, прийняття управлінських рішень у різних погодних і матеріально технічних умовах), науково-дослідницьку (планування та розробка схеми й методики агрономічних експериментів по підвищенню продуктивності землеробства; закладка й проведення різних дослідів; узагальнення результатів дослідів, їхня стратегічна обробка і формулювання висновків) [5, с. 36]. Досягається професіоналізація фахівця, на думку автора, через освоєння виробничої діяльності, практико-орієнтованої підготовки, а також формування професійних і особистісних якостей майбутнього фахівця. Професіоналізація підготовки спрямована на випуск фахівця, підготовленого до організаційно-управлінської, науково-дослідної та виробничо-технологічної діяльності [5, с. 63].

Л. Нестерова пропонує до виробничо-технологічної, організаційно-управлінської, науково-дослідної діяльності фахівця додати проектно-конструкторську [10, с. 63]. Автор доводить, що виробничо-технологічна характеризує: розробку оптимальних технологій виготовлення виробів; ефективне використання матеріалів, обладнання, відповідних алгоритмів і програм розрахунків параметрів технологічних процесів; вибір матеріалів і устаткування для реалізації виробничих завдань; здійснення метрологічної повірки основних засобів виробництва; організаційно-управлінська: організацію роботи колективу виконавців, прийняття управлінських рішень в умовах різних думок; знаходження компромісу між різними вимогами (вартості, якості, безпеки та термінів виконання) як при довгостроковому, так і при короткостроковому плануванні та визначенні оптимального рішення; оцінку виробничих і невиробничих витрат на забезпечення якості виробничої та проектної продукції; здійснення технічного контролю й управління якістю продукції; науково-дослідна: діагностику стану і динаміки об'єктів діяльності (лісництв і лісгоспів, технологічних процесів і обладнання) з використанням необхідних методів і засобів аналізу; створення математичних і фізичних моделей процесів і обладнання, а також теоретичних моделей, що дозволяють прогнозувати властивості матеріалів у лісовому господарстві; розробка планів, програм і методик проведення досліджень; аналіз, синтез і оптимізація процесів забезпечення якості випробувань, сертифікації продукції із застосуванням проблемно-орієнтованих методів; проектно-конструкторська: формулювання цілей і завдань проекту (програми) при заданих умовах, цільових функціях, обмеженнях; побудова структури їхнього взаємозв'язку, виявлення пріоритетів вирішення завдань з урахуванням моральних аспектів діяльності та оптимізації стану навколишнього природного й урбанізованого середовища; розробка узагальнених варіантів вирішення проблем, аналіз варіантів, прогнозування наслідків, знаходження компромісних рішень в умовах багатокритеріальної; планування реалізації проекту; розробка проектів лісовпорядкування, виробництва лісових культур, з урахуванням технологічних, експлуатаційних, екологічних, естетичних, економічних параметрів; використання інформаційних технологій при розробці нових матеріалів і технологій [10, с. 83].

Бакалавр спеціальності «Агроінженерія», за дослідженням К. Ширяєвої, повинен бути підготовлений до таких видів професійної діяльності: виробничо-технологічної; організаційно-управлінської; науково-дослідної; проектної. У виробничо-технологічній та проектно-конструкторській діяльності майбутнього інженера необхідно навчитися використовувати прикладні комп'ютерні програми, зокрема і в лісовому господарстві. Організаційно-управлінська діяльність передбачає: уміння застосовувати різні заходи тактичного і стратегічного характеру для ефективного (в плані прибутковості і розвитку) функціонування підприємства; організації робіт по застосуванню ресурсозберезувальних технологій для виробництва й первинної переробки продукції. Ефективність цих рішень залежить від комунікативних здібностей керівника. Керівник, що володіє навичками комунікативної діяльності, уміє ефективно організувати діяльність підлеглих, допомагає у вирішенні складних або важливих питань, розібратися в «нестандартних» ситуаціях, поставивши перед ними завдання загальної форми, використовуючи демократичні методи керівництва, орієнтуючись на їх здібності та вміння; управління роботою колективів виконавців та забезпечення безпеки праці [14, с. 30].

Управлінська праця має певну специфіку. Предметом праці є інформація, яка обробляється за допомогою певних засобів і методів. Продукти праці представляють собою перероблену інформацію у вигляді управлінського рішення. Основними факторами, що визначають характер прийнятих рішень, є особистісні та професійні особливості особи, яка приймає рішення, стан середовища прийняття рішень та характеристики сукупної інформації про об'єкт управління. Для полегшення його праці й економії часу створені автоматизовані інформаційні системи, основою яких є база даних. Серед них особливе місце займають системи підтримки прийняття рішень. Ці системи забезпечують рішення проблем, розвиток яких важко прогнозувати. Вони оснащені складними інструментальними засобами моделювання аналізу, дозволяють легко міняти постановки вирішуваних завдань і вхідні дані. Системи підтримки прийняття рішень відрізняються гнучкістю й легко адаптуються до зміни умов, мають технологію, максимально орієнтовану на користувача. Але в діяльності інженера є низка інформаційних процесів, які неможливо передати машині. Це – відбір інформації для вирішення творчих завдань у процесі професійного читання, переробка вихідної інформації і створення нової, професійне спілкування [10, с. 59].

У науково-дослідній діяльності фахівець лісового господарства зможе успішно здійснювати порівняно новий вид експерименту – обчислювальний, який істотно скорочує тимчасові й економічні витрати на проведення лабораторного або натурального експерименту. У разі проведення обчислювального експерименту не потрібно розробляти експериментальні установки й вимірювальну апаратуру, проводити випробування на зразках з дорогих матеріалів. Досить провести дослідження за допомогою математичної моделі об'єкта. Для цього досліджуваний процес або явище описується за допомогою певних математичних конструкцій – систем рівнянь. У них обов'язково відображаються залежності досліджуваного явища від найбільш істотних факторів. Потім розробляється алгоритм вирішення цієї системи рівнянь з урахуванням необхідної точності. Отриманий алгоритм перекладається на одну з мов програмування, у результаті чого з'являється відповідна програма.

Перед початком обчислювального експерименту інженер-дослідник висуває гіпотези і прогнозує певні результати. Потім уводить у комп'ютер різні дані для програми і порівнює отримані результати з очікуваними. Дуже часто в результаті обчислювального експерименту отримують нові знання про досліджуване явище. Обчислювальний експеримент знаходить широке застосування при дослідженні макроявищ (наприклад, вплив впливів людини на навколишнє середовище) або мікропроцесів (наприклад, вплив засобів боротьби з шкідниками на зростання окремих видів дерев).

Аналіз стандарту вищої освіти за спеціальність 205 «Лісове господарство» галузі знань 20 «Аграрні науки та продовольство» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти та вимог до майбутнього фахівця лісового господарства показав, що відповідно до фундаментальної та фахової підготовки він повинен навчитися здійснювати чотири види діяльності, кожна з яких передбачає готовність і вміння вирішувати такі основні професійні види діяльності: виробничо-технологічну, організаційно-управлінську, науково-дослідну, проектно-конструкторську.

Виробничо-технологічна має на меті виконання виробничих процесів за допомогою експлуатації технічного обладнання, механізмів і матеріалів. Цей вид діяльності пов'язаний зі створенням лісонасінневої бази і селекційної роботи, відтворенням лісових культур, оглядом і відведенням лісосік під рубки головного і проміжного користування, заготівлею лісоматеріалів, контролем за санітарним станом лісу, попередженням та ліквідацією пожеж, охороною рослинного і тваринного світу, виконанням господарських заходів.

Організаційно-управлінська передбачає прийняття управлінських рішень, здійснення технічного контролю і управління якістю продукції лісового господарства. Подібна діяльність включає організацію роботи колективу співробітників (робочих, лісників, таксатор (широкопрофільний спеціаліст, котрий повинен мати відмінні знання ґрунтів, географії, біології)) для виконання ними різних робіт на закріпленій лісгосподарській ділянці, облік обсягів і якості праці, контроль за дотриманням виробничої та трудової дисципліни, правил дотримання техніки безпеки.

Науково-дослідна включає аналіз стану і динаміки показників якості з використанням відповідних методів і засобів дослідження, прогнозування властивостей матеріалів лісового господарства, розробку та оптимізацію планів. Діяльність в цій галузі передбачає участь у проведенні науково обґрунтованих експериментів у сфері лісгосподарського виробництва, обробку та оформлення результатів дослідження, впровадження в практику і економічне обґрунтування новітніх технічних досягнень, зокрема і засобів інформаційних технологій.

Проектно-конструкторська пов'язана з розробкою проектів лісовпорядкування й виробництва лісових культур з урахуванням екологічних і економічних факторів. У процесі роботи над проектами, до яких відносяться вирощування лісових культур, апробація стандартів на посадковий матеріал, раціональне відтворення лісових угідь, перевірка екологічно безпечних методів ведення господарства тощо, визначаються цілі та завдання, критерії та показники, розробляються й

аналізуються різні варіанти вирішення поставленої проблеми, прогнозуються можливі наслідки, планується практична реалізація в виробничих умовах.

На наш погляд, такі види діяльності майбутнього фахівця лісового господарства обов'язкові, оскільки в сучасних умовах йому необхідно володіти різноманітністю стратегій і тактик, удосконаленням форм і методів виробництва, інформацією про потреби й інтереси споживачів, уміння вирішувати «нестандартні» управлінські проблеми, що не мають готових рецептів рішення, пов'язані з конкретними, іноді й конфліктними ситуаціями, творчо підходити до розпоряджень керівника, ретельно обґрунтовувати свої контраргументи.

Спеціальність лісівника є багатопрофільною й багатьом фахівцям доводиться виконувати складні різнопланові завдання: вирощування лісів і посадкового матеріалу, охорони їх від пожеж, захист від шкідників і хвороб, методи і способи створення лісових культур тощо. Уміння орієнтуватися у безлічі питань і напрямів дуже цінується роботодавцями. Вони звертають увагу на соціальні навички майбутнього співробітника, адаптивність у поведінці, комунікативні здібності, уміння налагодити контакт із різними людьми й підтримувати стосунки, а також залагоджувати розбіжності й конфлікти. Також важливим є вміння вести дискусії, приймати командні рішення та брати відповідальність за загальний результат. На будь-якому лісогосподарському підприємстві цінують тих співробітників, які не перестають вчитися, проходити різні курси й освоювати нові навички, які можна використати в роботі [6, с. 86].

На наш погляд, сутність професійної підготовки майбутнього фахівця лісового господарства виявляється через функції їхньої професійної діяльності: інформаційну, соціальну, інтеграційну, прогностичну, організаторську.

Інформаційна функція (уміння систематизувати, структурувати, класифікувати, передавати й узагальнювати інформацію щодо формування та використання лісових ресурсів) є логічним продовженням таких сутнісних характеристик професійної комунікативної компетентності майбутнього фахівця як інтегрована характеристика якостей особистості (здатність до узагальнення, аналізу, сприйняття інформації) з одного боку, а з іншого – спирається на характеристику інтегрованого поєднання знань (вміння логічно, аргументовано і чітко будувати усну і письмову мову).

До обов'язків фахівця лісового господарства входять збір, обробка, систематизація та вивчення інформації, виявлення відхилень від заданих програм і визначення їх причин, з'ясування можливостей і шляхів ліквідації цих відхилень, оцінка аналізованих матеріалів, звітування перед вищим керівництвом (усно і письмовій формі), що містять рекомендації шляхів підвищення якості і ефективності діяльності лісового господарства. З таким переліком завдань майбутній фахівець лісового господарства зможе впоратися тільки якщо ця функція розвинена в нього повною мірою. Як вважає К. Ширяєва, що в разі, коли інформаційна функція не розвинена у фахівця лісового господарства, лісогосподарське виробництво стикається з інформаційним дефіцитом, що веде до несвоечасного виявлення недоліків (як технічного, так і людського факторів), що загальмовує або унеможлиблює ліквідацію цих відхилень [14, с.35]. Якщо ця функція розвинена надмірно, то констатуємо той факт, що фахівець, маючи достатній багаж теоретичних знань (внаслідок добре розвинутої здатності систематизувати, структурувати, класифікувати, передавати й узагальнювати інформацію) не здатний працювати в колективі і не в змозі знаходити організаційно-управлінські рішення в нестандартних ситуаціях і готовності нести за них відповідальність, оскільки його енергія спрямована лише на отримання все більшої кількості інформації.

Соціальна функція охоплює всю сферу формування (особистості, визначає основні напрями ціннісних орієнтацій особистості в продуктивній праці, розкриває соціальні аспекти професійної діяльності, суспільні відносини і потреби, розкриває залежність вищої лісівничої освіти від суспільних відносин і матеріального виробництва.

Інтеграційна функція полягає в тому, що поряд із самостійною обумовленістю професійна освіта є сполучною ланкою між загальною освітою і професійною діяльністю, об'єднує всю сукупність знань, умінь і навичок, норм і цінностей в єдине ціле, педагогічну систему.

Прогностична функція (здатність спрогнозувати результати власних дій і дій колег, здійснювати рефлексію, мати толерантність, соціальна спрямованість на партнерів по комунікації), на наш погляд, як і інформаційна функція є логічним продовженням таких сутнісних характеристик професійної компетентності майбутнього фахівця як інтегрована характеристика якостей особистості, але з погляду постановки мети й вибору шляхів її досягнення базується на здатності здійснювати роботу, ефективно з високим ступенем саморегулювання, саморефлексії, самооцінки; швидко, гнучко і адаптивної реакції на динаміку обставин і середовища.

До обов'язків керівника лісогосподарського виробництва входять управління, організація, планування, прогнозування і цілепокладання, аналіз, оцінка, облік і контроль, дослідження ринку, вивчення попиту, аналіз навколишнього середовища, здійснення товарної політики, інфратоварне забезпечення, підтримання життєвого циклу товару, ціноутворення і цінова політика, рух товару і

збут продукції, формування попиту і стимулювання збуту продукції, комерційна діяльність, зовнішньоекономічна діяльність, обліково-фінансова діяльність, управління маркетингом. Якщо ця функція не розвинена у фахівця лісового сектора, то лісове господарство стикається з цілою низкою проблем: якщо немає мети в виробництві, неможливо визначити і шляхи її досягнення, підприємство знаходиться в виробничому хаосі, що, власне, негативно позначається на його загальному функціонуванні. Тільки при високому ступені саморегулювання, саморефлексії й самооцінки можлива ефективна робота лісового господарства. На наш погляд надмірний розвиток даної функції у фахівця лісового господарства негативно позначається на всьому виробничому процесі лісової галузі, оскільки зосереджуючись на цілепокладанні, фахівець як правило, нехтує колективом, вважаючи, що тільки в його силах домогтися поставленої мети.

Організаторська функція (на наш погляд провідна в структурі виділених функцій, дає можливість регулювати поведінку співрозмовників, упливати на їхні установки й думки, потреби й дії через загальний стиль діяльності, сумісність людей, синхронність їх дій) впливає з таких сутнісних характеристик професійної компетентності майбутнього фахівця лісового господарства як оволодіння знаннями й уміннями (готовність до кооперації, робота в колективі), здатності знаходити організаційно-управлінські рішення в нестандартних ситуаціях, готовності нести за них відповідальність. Уважаємо, що організаційна діяльність фахівця лісогосподарського виробництва покликана створити цілісність, єдність, упорядкованість роботи колективу. Усі окремі системи, об'єднуючись, створюють оптимально організоване ціле. Так, повинна зберігатися цілісність економічної, організаційної, технічної та інших підсистем і при цьому забезпечуватиметься, ритмічність, синхронність і безперервність роботи виробництва розробка оперативних планів роботи первинних виробничих колективів.

Для майбутнього фахівця лісового господарства невміння працювати з колективом, неготовність до кооперації є серйозним бар'єром на шляху ефективного функціонування лісової галузі, а здатність діяти тільки за шаблонами і теоретичним кліше (без ситуативної складової) неможливо в сучасному мінливому світі.

Операційна функція, на наш погляд, найбільш повно виражає професійну діяльність фахівця лісового господарства, оскільки впливає з оволодіння знаннями і вміннями, єдність цих знань і здатності здійснювати професійну діяльність ефективно з високим ступенем саморегулювання, саморефлексії, самооцінки.

Для виконання цих функцій фахівець лісового господарства повинен вміти ефективно задовольняти насущні й різноманітні вимоги, сформульовані службами, пов'язаними з лісовими ресурсами і природними ресурсами, одночасно зберігаючи й поліпшуючи свій виробничий потенціал. Фахівець лісового господарства також повинен вміти застосовувати комплексний підхід до численних цілей, притаманним концепції, планування та управління природними ресурсами, а також повинен вміти застосовувати належні методи розробки при управлінні цими ресурсами.

Ці функції вимагають, щоб фахівець лісового господарства володів певним набором здібностей, зокрема:

- можливості аналізу: оцінка різних продуктів лісового господарства; оцінка, пропозиція й реалізація різних заходів у лісі, у водозбірних басейнах і стежках, оцінка витрат на ці заходи тощо;
- здатність приймати рішення: визначення політики лісогосподарських підприємств щодо способів виробництва, продуктів, людей і вибору обладнання і методів, навчання персоналу, а також визначення політики управління, інновацій, досліджень і розробок тощо;
- управлінський потенціал: управління областю лісового господарства, планування операцій в галузі лісівництва, розвиток, збереження води і ґрунту, лісових стежок і володінь диких тварин в рамках програми сільського та територіального розвитку, маркетинг продуктів лісового господарства тощо;
- комунікаційні можливості: з сільським населенням, з адміністрацією (в найширшому сенсі), з підприємцями, промисловими фірмами, персоналом, поширення інформації, анімація і поширення інформації про професійне життя і діяльності з розвитку, пов'язаної з лісовим сектором тощо.

Залежність лісогосподарського виробництва від постійно мінливих, важко передбачуваних погодних, кліматичних, лісотехнічних факторів, його тісний зв'язок з природою, особливості функціонування об'єктів професійної діяльності як живих організмів, з одного боку, і постійна модернізація виробничих процесів, яка визначає ускладнення експлуатаційних характеристик лісових машин і механізмів, з іншого, вимагають від фахівця наявності у нього комплексу певних професійно важливих якостей.

Е. Зеєр, розглядаючи суб'єкта активної діяльності і соціальних відносин як особистість, виділяє в її професійно обумовленій структурі такі компоненти: 1) спрямованість, що характеризується системою домінуючих потреб, мотивів, ціннісних орієнтацій; 2) професійну компетентність; 3) професійно важливі якості, що визначають продуктивність і результативність професійної

діяльності; 4) професійно значущі психофізіологічні властивості, що розвиваються під час освоєння діяльності. На думку автора, на стадії самостійного виконання професійної діяльності відбувається процес об'єднання професійно важливих якостей з компетентністю фахівця, більш ранні етапи становлення якої мали відносну автономність [4, с. 220-223].

Для результативного здійснення різних видів діяльності фахівцям лісового господарства необхідно володіти набором стійких професійно важливих якостей, під якими в загальному сенсі О. Самохвалова розуміє «індивідуальні якості суб'єкта діяльності, що впливають на ефективність діяльності і успішність її освоєння» [12, с.31].

Л. Нестерова до визначальних якостей сучасного фахівця відносить чіткість цілей і ціннісних орієнтацій, працьовитість, творче ставлення до справи, здатність до ризику, незалежність, здатність до саморозвитку, здатність до безперервного професійного росту, прагнення до високої якості кінцевого продукту, стресостійкість, створення сприятливого зовнішнього вигляду, власного іміджу [10, с.81]. Автор приділяє особливу увагу в діяльності фахівця творчій активності. У це поняття вона включає професійну продуктивність, розвиток професійного та загального інтелекту, просторових уявлень і уяви, здатність до навчання і професійного спілкування. Автор підкреслює, що для висококваліфікованого фахівця мало суто професійних знань, необхідно комплексне поєднання інтелектуальних, особистісних і соціальних якостей.

До основних якостей, котрі характеризують конкурентоспроможного фахівця лісового господарства, відносяться: самостійність і ініціативність; здатність до навчання і прагнення до безперервного професійного росту; уміння працювати з інформацією; самоорганізація й здатність розподіляти час; гнучка адаптація до зміни змісту професійної діяльності; виробничі, організаторські та комунікативні здібності; сформованість нестандартного мислення (професійно-творча готовність) і проблемного оперативного-конкретного підходу до вирішуваних завдань; завзятість і цілеспрямованість. Аналіз наукової літератури показав, що в структуру ПВК фахівця потрібно включити: а) загальнопрофесійні якості особистості, знання, уміння, навички, які мають розвиватись (або сформовані) у фахівців будь-якого профілю в процесі професійної підготовки; б) специфічні якості особистості, знання, уміння, навички, які диктуються завданнями підготовки до конкретної спеціальності.

Отже, до необхідних якостей фахівця лісового господарства відносимо: професійно-важливі якості, загальнопрофесійні якості особистості, специфічні якості особистості, знання, уміння, навички, які диктуються завданнями підготовки до конкретної спеціальності, громадянські якості (працелюбність, дисциплінованість, патріотизм та ін.), морально-етичні якості (чесність, порядність, відповідальність), організаторські якості (комунікативність, підприємливість, ініціативність та ін.), якості, що характеризують інформаційну культуру (усвідомлення глобальної ролі інформації, ефективна інформаційна діяльність, прагнення до самоосвіти, уміння приймати рішення й прогнозувати їхні наслідки в інтересах суспільства тощо), специфічні якості (високий професіоналізм, технічне мислення, спроможності до творчості та ін.).

Висновки. Рівень вимог до фахівців лісового господарства зростає разом із рівнем розвитку галузі, а також відповідно до завдань та умов модернізації вищої освіти, інтеграції вищої школи в єдиний європейський освітній простір, що серйозно змінює стратегію підготовки фахівців. Особливо це є актуальним і затребуваним у лісівничій освіті.

Перспективи подальших досліджень убачаємо в дослідженні компонентів підготовки майбутніх фахівців лісового господарства до професійної діяльності.

Література

1. Вдовенко І. Я. Зміст і методика підготовки майбутніх кваліфікованих робітників лісового господарства : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Чернівці, 2007. 228 с.
2. Виговська С. В., Виговський А. Ю. Практична складова професійної підготовки майбутніх фахівців лісового господарства. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія : Педагогіка, психологія, філософія*. 2014. Вип. 199. С. 68–73.
3. Гриджук О. Є. Наукові основи формування мовнокомунікативної компетентності майбутніх фахівців лісотехнічних спеціальностей : монографія. Львів : Новий Світ-2000, 2017. 446 с.
4. Зеер Э., Сыманюк Э. Компетентностный подход к модернизации профессионального образования. *Высшее образование в России*. 2005. № 4. С. 23–30.
5. Картешкина О. Л. Педагогическое обеспечение профессиональной подготовки будущих специалистов сельского хозяйства в региональном вузе : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08. Благовещенск, 2009. 206 с.
6. Коляджин І. Ф. Деякі особливості сучасної системи лісівничої освіти. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2019. Т. 29, № 10. С. 85–88.
7. Макодзей Л. І. Модель формування управлінської компетентності майбутніх магістрів лісового господарств. *Теорія і практика управління соціальними системами*. 2011. № 2. С. 38–47.
8. Марченко Л. І. Педагогічні умови формування екологічної компетентності майбутніх спеціалістів лісового господарства. *Лісівнича освіта і наука: стан, проблеми та перспективи розвитку* : зб.

- матеріалів наук.-практ. конф. студентів, магістрів, аспірантів, молодих вчених і викладачів (Малин, 22 бер. 2018 р.). Малин : Вид-во МЛТК, 2018. С. 130–134.
9. Мішенін Є., Ярова І. Управління знаннями в системі підготовки фахівців лісового господарства. *Сучасні проблеми вищої освіти України в контексті інтеграції до європейського освітнього простору* : матеріали наук.-метод. конф. (Суми, 6–7 жовт. 2010 р.). Суми : СумДУ, 2010. С. 27–33.
 10. Нестерова Л. В. Формирование информационной культуры будущих инженеров лесного комплекса в процессе гуманитарной подготовки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08. Брянск, 2002. 231 с.
 11. Подоляк З. Р. Професійна підготовка управлінських кадрів для лісівничої галузі в лісгосподарських школах Австрії. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*. 2014. Vol. 17, Is. 35. Р. 78–82.
 12. Самохвалова О. М. Развитие информационно-технологической компетентности будущих инженеров лесного хозяйства на основе интегративного подхода к обучению дисциплинам информационной и предметной подготовки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Омск, 2008. 202 с.
 13. Стрижак Н. Шляхи удосконалення екологічної підготовки майбутніх техніків лісового господарства. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2013. № 1. С. 120–127.
 14. Ширяева К. Профессионально-коммуникативная подготовка студента аграрного вуза : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08. Волгоград, 2015. 143 с.
 15. Якименко О. Г. Шляхи підготовки висококваліфікованих фахівців лісового господарства. *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. Серія : Психолого-педагогічні науки*. 2012. № 3. С. 140–143.

References

1. Vdovenko I. Ya. (2007). Zmist i metodyka pidhotovky maibutnikh kvalifikovanykh robotnykiv lisovoho hospodarstva [Content and methods of training future skilled forestry workers]. Chernihiv, 228.
2. Vyhovska S. V., Vyhovskyi A. Yu. (2014). Praktychna skladova profesiinoi pidhotovky maibutnikh fakhivtsiv lisovoho hospodarstva. [Practical component of professional training of future forestry specialists]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoho universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy. Seriya : Pedagogika, psykholohiia, filozofii*. 199. 68–73.
3. Hrydzhuk O. Ye. (2017). Naukovi osnovy formuvannia movnokomunikativnoi kompetentnosti maibutnikh fakhivtsiv lisotekhnichnykh spetsialnistei. [Scientific bases of formation of language-communicative competence of future specialists of forestry specialties]. Lviv : Novyi Svit-2000, 446.
4. Zeer Je., Symanjuk Je. (2005). Kompetentnostnyj podhod k modernizatsii professional'nogo obrazovaniia. [Competence approach to the modernization of vocational education.]. *Vyshee obrazovanie v Rossii*. 4. 23–30.
5. Kapreshkina O. L. (2009). Pedagogicheskoe obespechenie professional'noj podgotovki budushhih specialistov sel'skogo hozjajstva v regional'nom vuze. [Pedagogical support of professional training of future agricultural specialists in the regional university.]. Blagoveshhensk.
6. Koliadzhyn I. F. (2019). Deiaki osoblyvosti suchasnoi systemy lisivnychoi osvity. [Some features of the modern system of forestry education]. *Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy*. 29, 10. 85–88.
7. Makodzei L. I. (2011). Model formuvannia upravlinskoï kompetentnosti maibutnikh mahistriv lisovoho hospodarstv. [Model of formation of managerial competence of future masters of forestry]. *Teoriia i praktyka upravlinnia sotsialnymy systemamy*. 2. 38–47.
8. Marchenko L. I. (2018). Pedagogichni umovy formuvannia ekolohichnoi kompetentnosti maibutnikh spetsialistiv lisovoho hospodarstva. [Pedagogical conditions for the formation of environmental competence of future forestry specialists]. *Lisivnycha osvita i nauka: stan, prolemy ta perspektyvy rozvytku* : zb. materialiv nauk.-prakt. konf. studentiv, mahistriv, aspirantiv, molodykh vchenykh i vykladachiv. Malyn: Vyd-vo MLTK, 130–134.
9. Mishenin Ye., Yarova I. (2010). Upravlinnia znanniamy v systemi pidhotovky fakhivtsiv lisovoho hospodarstva. [Knowledge management in the system of training forestry specialists]. *Suchasni problemy vyshchoi osvity Ukrainy v konteksti intehtatsii do yevropeiskoho osvitnoho prostoru*: materialy nauk.-metod. konf. Sumy: SumDU, 27–33.
10. Nesterova L. V. (2002). Formirovanie informacionnoj kul'tury budushhih inzhenerov lesnogo kompleksa v processe gumanitarnoj podgotovki. [Formation of information culture of future engineers of the forest complex in the process of humanitarian training]. Brjansk.
11. Podoliak Z. R. (2014). Profesiina pidhotovka upravlinskykh kadriv dlia lisivnychoi haluzi v lisohospodarskykh shkolakh Avstrii. [Professional training of managers for the forestry industry in Austrian forestry schools]. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*. Vol. 17, Is. 35. 78–82.
12. Samohvalova O. M. (2008). Razvitie informacionno-tehnologicheskoi kompetentnosti budushhih inzhenerov lesnogo hozjajstva na osnove integrativnogo podhoda k obucheniju disciplinam informacionnoj i predmetnoj podgotovki. [Development of information technology competence of future forestry engineers on the basis of an integrative approach to teaching disciplines of information and subject training]. Omsk.
13. Stryzhak N. (2013). Shliakhy udoskonalennia ekolohichnoi pidhotovky maibutnikh tekhnikiv lisovoho hospodarstva. [Ways to improve the environmental training of future forestry technicians]. *Pedagogika i psykholohiia profesiinoi osvity*. 1. 120–127.
14. Shirjaeva K. (2015). Professional'no-kommunikativnaja podgotovka studenta agrarnogo vuza. [Professional and communicative training of an agrarian university student]. Volgograd.
15. Yakymenko O. H. (2012). Shliakhy pidhotovky vysokokvalifikovanykh fakhivtsiv lisovoho hospodarstva. [Ways of training highly qualified forestry specialists]. *Naukovi zapysky Nizhynskoho derzhavnoho universytetu im. Mykoly Hoholia. Seriya: Psykholoho-pedahohichni nauky*. 3. 140–143.

УДК 378.147.091.364-212-43

DOI 10.31652/2415-7872-2022-69-94-99

ВІРА ШТИФУРАК

orcid.org/0000-0002-1896-9931

st-230910@ukr.net

доктор педагогічних наук, професор
Вінницький торговельно-економічний інститут
Київського національного торговельно-
економічного університету
вул. Соборна, 87, Вінниця

ВОЛОДИМИР ШТИФУРАК

orcid.org/0000-0002-2483-817X

st-230910@ukr.net

кандидат педагогічних наук, доцент
Вінницький державний педагогічний університет
імені М. Коцюбинського
вулиця Острозького, 32, Вінниця

ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНЕ СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ У ВИМІРІ ПРЕВЕНТИВНИХ СТРАТЕГІЙ

У статті розглянуто стратегічні перспективи соціальної роботи в сучасних реаліях соціалізаційних процесів; показано пріоритети особистісно-професійного становлення майбутніх соціальних працівників; узагальнено та інтерпретовано результати проведених експериментальних досліджень, що виявили проблемні сегменти процесу формування професійно значущих якостей майбутніх фахівців; описано приклади корекційних процедур, які орієнтовані на самодіагностику та вироблення навичок конструктивної комунікації в межах превентивних стратегій.

Ключові слова: соціальні працівники, соціальна робота, особистісно-професійне становлення, превентивні стратегії, утруднене спілкування, ефективна комунікація.

VIRA SHTYFURAK

Doctor of pedagogical science, professor
Vinnitsia Institute of trade and economics of
State University of trade and economics
Soborna street, 87, Vinnitsya

VOLODYMYR SHTYFURAK

Candidate of of pedagogical science, accociate professor
Vinnitsia Mykhailo Kotsubynskyi
State Pedagogical University
Ostrozhskogo street 32, Vinnitsya

PERSONAL AND PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF FUTURE SOCIAL WORKERS IN THE DIMENSION OF PREVENTIVE STRATEGIES

The strategic policy of state and non-state institutions in the modern realities of socialization processes between different age, ethnic, professional groups is aimed at preventive influence as a model of protection and promotion of full-fledged personal development. Social work as a social phenomenon is a kind of standard of social assistance. As a professional activity, social work is aimed at meeting the needs of individuals or groups, and ultimately – to achieve that they will be able to solve their own problems. The competence of a social worker presupposes an organic unity of personal characteristics, activities and communication, which allows to solve strategic tasks and those of daily practice at a high professional level. Creating an effective communication system is one of the most pressing issues in the professional activities of social workers, as they have to work with different social groups, including a large group with deviant behavior. Establishing contact with such persons requires considerable effort from the social worker combined with trusting relationships and positive emotions. Successful professional development involves self-diagnosis of professionally significant qualities. For this purpose, the methods of self-analysis of people's own shortcomings, which are obstacles to the personal development of future social workers, were used and a system of corrective procedures was developed.

Key words: social workers, social work, personal and professional development, preventive strategies, difficult communication, effective communication.

В умовах надзвичайно динамічних суспільних перетворень, перегляду соціальних пріоритетів на фоні глобалізаційних процесів актуалізується проблема фахової підготовки та майбутньої ефективної професійної діяльності фахівців соціальної сфери. Для адекватної відповіді назрілим проблемам варто домагатись ефективного соціального захисту й підтримки різних груп населення. Стратегічна політика державних і недержавних інституцій у сучасних реаліях соціалізаційних процесів з-поміж різних вікових, етнічних, імплементаційних груп спрямована на превентивний вплив як модель захисту та сприяння повноцінному розвитку особистості.

Розділяємо позицію М. Варія про те, що превентивні програми можуть бути спрямовані на окрему людину (індивідуальне консультування і психологічний супровід), на групу людей (освітні й тренінгові програми, спеціалізовані втручання для груп ризику), й суспільство загалом (висвітлення